

Висновки. Аналіз запропонованої системи роботи з формування готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти свідчить про її ефективність і передбачає організацію педагогічного процесу на засадах компетентнісного підходу; оволодіння студентами особистісно орієнтованими технологіями; цілеспрямоване формування мотиваційного, змістового та процесуального компонентів готовності вчителя до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку; конструювання відповідного змісту освіти та використання активних методів і форм роботи студентів.

Література

1. Ануфриева А.Ф. Как преодолеть трудности в обучении детей / А.Ф. Ануфриева, С.Н. Костромина. – М. : Ось-89, 1999.
2. Бородулина С.Ю. Коррекционная педагогика / С.Ю. Бородулина. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 345 с.
3. Гонеев А.Д. Основы коррекционной педагогики : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А.Д. Гонеев. – М. : Академия, 1999. – 272 с.
4. Лебеднинский В.В. Нарушения психического развития у детей / В.В. Лебеднинский. – М., 1985.

МИРОШНИЧЕНКО В.І.

МОДЕЛЬ УРОКУ В ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОМУ НАВЧАННІ

Метою освітнього процесу є, перш за все, розвиток особистісних можливостей учня, формування його компетентностей, тобто заснованих на знаннях, схильностях, досвіді, цінностях власних здатностей вирішувати практичні завдання та діяти в нестандартних ситуаціях. Досягнення цієї мети може забезпечити особистісно орієнтоване навчання, яке в кожному момент спирається на образ світу учня, створює умови для виявлення інтересів, нахилів, пріоритетів школяра і тим самим забезпечує позитивну мотивацію навчання.

Як вважають прибічники особистісно орієнтованого навчання, “ключовими” ознаками його є опора на суб’єктний досвід учня, суб’єкт-суб’єктні стосунки учасників навчального процесу, діяльнісну основу [1].

Враховуючи важливість використання суб’єктного досвіду учня, вважаємо за необхідне уточнити зміст цього поняття.

Суб’єкт (з лат. “той, що перебуває в основі”) – носій предметно-практичної діяльності і пізнання, джерело активності, спрямованої на об’єкт [6].

У дидактику все більше входить поняття образу світу суб’єкта пізнання як вихідного пункту і результату пізнавального процесу, діяльності суб’єкта.

Під образом світу розуміють упорядковану систему знань людини про світ, про себе, про інших людей, яка опосередковує, переломлює через себе будь-який зовнішній вплив.

Образ світу є не лише засобом, що використовується для “обробки” нав’язаного суб’єктові стимулювального впливу і перетворення його на значущий образ з подальшим прийняттям рішення про відповідь на нього. Головний внесок у процес побудови образу предмета або ситуації належить не окремим почуттєвим враженням, а образу світу загалом. Створення образу зовнішньої реальності є лише актуалізацією тієї або іншої частини вже наявного образу світу, процесом уточнення, виправлення або навіть радикальної його перебудови. Людина не будує образ заново на основі наявної стимуляції і не вводить його потім у картину світу, не вироб-

ляє надалі ставлення до нього і не буде відповідно до цього свою діяльність. Усе відбувається навпаки. І предметне бачення, й емоційно-особистісний зміст образу передують його актуальному почуттєвому переживанню і задані всім контекстом нашої діяльності, актуалізованої частиною образу світу. В кожному поведінковому акті людини у відповідь на зовнішнє подразнення бере участь її образ світу [5].

Таким чином, суб'єктний досвід можна назвати образом світу учня. Саме образ світу і визначає в кожний момент навчального процесу результат особистісно орієнтованого навчання [4].

Як зазначає С.Д. Смирнов, образ світу не складається з образів окремих явищ і предметів, а від початку розвивається і функціонує як певне ціле. Це означає, що будь-який образ об'єкта, що викликає подразнення, є елементом образу світу, і сутність його не в ньому самому, а в тому місці, у тій функції, що він виконує в цілісному відображенні реальності. Ця характеристика образу світу визначається взаємозв'язками і взаємозалежностями між елементами об'єктивної реальності.

Оскільки результатом будь-якого пізнавального процесу є не певний новий одиничний образ, а модифікований стимулом образ світу, збагачений певним новим елементом, то правомірно сказати, що головний внесок у побудову образу предмета або ситуації робить образ світу загалом, а не набір стимулювальних впливів [1].

Найважливішою характеристикою образу світу, що забезпечує йому можливість функціонування як активному началу процесу пізнання, є його діяльнісна і соціальна природа. У функціональному плані образ світу передусім діяльності, тобто ініціює і спрямовує її. Виникнення мотиву мети під час діяльності неможливе без орієнтування за допомогою образу. З іншого боку, діяльність постійно впливає на образ світу, збагачуючи і модифікуючи його. Тому в розвитку образу світу діяльність завжди є первинним і провідним началом.

Пізнавальна активність у процесах поведінки і функціонування образу світу полягає не в селективності відображення і не може зводитися до участі моторики в цих процесах. Активність не можна ототожнити з процесом висування і перевірки гіпотез, тому що вибір інтерпретацій і перевірка їх адекватності для нав'язаного ззовні стимулу цілком доступні простим реактивним автоматам. Справжня суть пізнавальної активності полягає в здатності людини будувати на основі широкого контексту індивідуального і засвоєного суспільно-історичного досвіду, прогностичні моделі, точніше, образи світу, що невпинно генерують пізнавальні гіпотези на всіх рівнях відображення. *Ця здатність людини до попереднього синтезу того, що повинно бути проаналізоване, і є вищим виявом пізнавальної активності* [1].

Виходячи з поняття образу світу, опора на суб'єктний досвід є визначенням наявного в учня образу світу, перш за все, основи його цілісності. Це ті загальні закономірності, ідеї, розуміння прояву яких у кожному елементі знань і створює цілісність образу світу.

Далі необхідно визначитися, до якої закономірності чи ідеї слід звернутися, які обрати елементи знань, умінь, наявні в образі світу учня, щоб за допомогою визначеної закономірності, ідеї вмонтувати в образ світу елементи нових знань, умінь, цінностей тощо. Необхідно враховувати, що образ світу зароджується й розвивається у процесі освоєння і розвитку діяльності і спілкування людини. Відображення в ньому найбільш глибоких, істотних характеристик світу створює ядерні структури образу світу, які характеризують найбільш загальні взаємозв'язки в природі. Вони відображені в загальних закономірностях природи. Основа структури образу світу дитини формується також відповідно до моделі світу людей, що її ото-

чують, у процесі засвоєння архетипів системи суспільно вироблених символів, закріплених у мові, предметах культури, нормах й еталонах діяльності. Система цих символів і утворює відображений простір діяльності людини в реальному світі, що будується за законами цього світу, а не довільно конструюється суб'єктом.

Учитель формує триєдину мету уроку, повідомляє її учням таким чином, щоб в ній були втілені загальні ідеї (закономірності), які стимулюють єдність того, що буде вивчатися, з образом світу учня.

Урок – це вже кінцева ланка навчально-виховного процесу, якому передують велика підготовча робота вчителя. Адже формування образу світу учня, який відповідає певному запиту суспільства, – це результат діяльності всіх учителів-предметників основної чи профільної школи або результат навчально-виховного процесу з усіх предметів у початковій школі. Вивчення предметів у початковій школі має бути взаємоузгодженим і взаємопов'язаним навколо образу світу, у формуванні якого центральну роль відіграє освітня галузь “Людина і світ”, предмет “Я і Україна”.

У кожному класі при плануванні кожної теми учитель ставить основну мету вивчення теми. Ця мета конкретизується під час кожного уроку.

Для прикладу розглянемо особливості вивчення теми “Готуємося вести спостереження” (3 клас, курс “Я і Україна. Довкілля”) [2].

Триєдина мета вивчення теми:

– *навчальна:* забезпечити оволодіння учнями навчально-пізнавальними компетентностями щодо планування і проведення спостережень, навчити використовувати необхідні для цього прилади; дати визначення поняття спостереження як методу отримання знань про об'єкти й явища природи;

– *розвивальна:* розвивати здатність спостерігати за загальними закономірностями природи;

– *виховна:* формувати навички уважного, бережливого користування приладами; виховувати бажання піклуватися про чистоту довкілля, примножувати його багатства.

Основні уявлення в темі та їх місце в образі світу учня: спостереження; об'єкти спостереження; план спостереження; екологія, закони екології; екологічна стежка; риси спостерігача; прилади природодослідника (компас, термометр); зв'язок знань з усвідомленням необхідності збереження себе, свого суспільного природного предметного довкілля.

Очікувані результати. Після вивчення цієї теми учні зможуть:

– обирати об'єкти спостережень;

– складати план спостереження й описувати його результати;

– дотримуватися правил поведінки на екологічній стежці, під час роботи в групах;

– користуватися приладами природодослідника;

– образ світу поповниться моделями об'єктів спостережень та знарядь і приладів спостерігача, рис спостерігача.

За допомогою таблиці учитель моделює мету кожного уроку, очікувані результати, їх зв'язок і роль та місце в образі світу учня.

Таблиця

Орієнтовний план уроку

№ з/п	Тема уроку	Мета уроку	Очікувані результати. Після вивчення цієї теми учні зможуть
11.	Спостережен-	Дати початкове уявлення про об'єкт спо-	Обирати об'єкти спосте-

ня об'єктів та явищ у до-вкіллі	стереження та план спостереження; роз-вивати потяг до спостережень та виснов-ків, зацікавленість учнів можливостями спостереження, допитливість, творчість; виховувати потребу в спілкуванні, повагу до друзів, дбайливе ставлення до довкілля	режень (рослини, твари-ни, знаряддя праці тощо), створювати моделі об'єк-тів і явищ природи; вклю-чати їх в образ світу
---------------------------------	--	---

Модель плану уроку може бути узагальненою для різних предметів:

1. Повідомлення мети, у визначенні якої учитель враховує навчальний план та образ світу учнів.

2. Залучення учнів до організації навчальної діяльності, що виражається у спільному визначенні мети, плануванні й організації роботи, її перебігу та підбитті підсумків.

3. Альтернативна форма роботи при формуванні завдань і способів їх вирішення, вільний вибір кількісного рівня матеріалу.

4. Забезпечення глибокої мотивації, формування життєствердного образу світу, взаємної підтримки.

5. Створення та підтримка творчого спілкування, ситуації обміну думками та ідеями (форми роботи: діалогічна/полілогічна, парна, групова).

6. Спільний аналіз обраних завдань, форм і методів роботи, причин досягнення мети або невдачі у цьому тощо.

7. Оцінювання впливу отриманих знань, умінь і навичок на зміну змісту образу природи.

Важливою ланкою особистісно орієнтованого, як і будь-якого навчального процесу, є контроль навчальних досягнень учнів. Як вважають сучасні дидакти і доводять психологи, образ світу має визначальну роль в ініціації пізнавального процесу, регулює його хід, а також робить головний внесок у результат, який ми одержуємо після закінчення пізнавального акту, оскільки цей результат становить генеровану образом світу й апробовану стимулом і діяльністю пізнавальну гіпотезу. З огляду на це, починаючи вивчення результату пізнавального акту з моменту впливу стимулу, ми відтинаємо від нього найважливішу складову – результат впливу, втілений в образі світу учня, системі знань про навколишній світ. С.Д. Смирнов справедливо зазначає, що зазвичай стимул привносить лише деяку часткову зміну в образ світу як ціле, але найчастіше оцінюється, визначається саме ця зміна образу світу, а не модифікований образ світу як результат пізнавального акту. Тому центр оцінювання результативності уроку, навчального процесу взагалі повинен бути перенесений на визначення попереднього стосовно будь-якого пізнавального акту образу світу та його впливу на характер і результат пізнавального процесу. Частково ця здатність попередньо формується, а потім вивчається її функціонування, актуалізація як відповідь на зовнішній вплив.

Ось чому кожен урок з кожного предмета в особистісно орієнтованому навчанні має закінчуватися виявленням образу світу. Знання, вміння, які залишилися поза образом світу, є нерезультативними. Проблема в тому, щоб методистами були розроблені методи контролю і корекції обсягу знань, умінь, навичок, що включені учнем в образ світу; розроблені критерії і рівні оцінювання навчальних досягнень стосовно образу світу.

Література

1. Гуз К.Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу / К.Ж. Гуз. – Полтава : Довкілля-К, 2004. – 472 с.

2. Гуз К.Ж. Календарне планування: Я і Україна. Довкілля. 1–4 класи. / К.Ж. Гуз, Т.В. Водолазська, О.В. Смага. – Полтава : Довкілля-К, 2007. – 36 с.
3. Особистісно зорієнтований урок літератури: З досвіду роботи / упоряд. Г. Федяй, А. Фасоля. – К. : Вид. дім “Шкільний світ”; Вид. Л. Галіцина, 2005. – 128 с.
4. Подмазин С.И. Личностно ориентированное образование. Социально-философское исследование / С.И. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 219 с.
5. Смирнов С.Д. Психология образа: проблема активности психического отражения / С.Д. Смирнов. – М. : Изд-во Московского университета, 1985. – 213 с.
6. Советский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1982. – 2000 с.

МІЩУК М.В.

ГНОСТИЧНІ ВМІННЯ В СТРУКТУРІ ВМІННЯ ВЧИТЕЛЯ КЕРУВАТИ ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ШКОЛЯРІВ

Ефективність засвоєння наукових понять учнями залежить від рівня сформованості в майбутнього вчителя вміння управляти пізнавальною діяльністю школярів. Відповідно, формування цього вміння в майбутніх учителів є найважливішим завданням педагогіки. До його структури входять гностичні, проектувальні, конструктивні, процесуальні та вміння встановлювати зворотний зв'язок. Розглянемо їх сутність.

Сутністю гностичних умінь є отримання, аналіз та узагальнення інформації, необхідної для формування наукових понять.

Проектувальні вміння передбачають визначення цілей формування наукових понять, можливості їх досягнення в конкретних умовах та комплексу відповідних завдань.

Конструктивні вміння забезпечують оптимальний вибір і побудову навчально-виховної інформації та засобів педагогічної комунікації, необхідних для формування наукових уявлень учнів.

Процесуальні вміння допомагають учителю організувати засвоєння учнями наукових понять, створювати необхідну психологічну основу та адекватно реалізувати процес їх формування.

Уміння встановлювати зворотний зв'язок передбачає вміння практично використовувати інформацію зворотного зв'язку, необхідну для оптимальної регуляції процесу формування понять.

Визначення педагогічного змісту названих умінь, що становлять єдину систему вміння вчителя управляти пізнавальною діяльністю учнів, і є **метою статті**.

У професійній діяльності вчителя вкрай важливими є гностичні уміння, які тісно взаємопов'язані із гностичними емоціями та гностичними здібностями. Гностичні емоції виникають на основі потреби в пізнавальній гармонії; прагнення щось зрозуміти, проникнути в сутність явища; почуття здивування і нерозуміння думки; нестримного прагнення подолати суперечності у власних міркуваннях, привести все в систему; почуття близькості рішення, радість відкриття істини. Гностичні здібності – особистісні якості, що забезпечують людині, з одного боку, швидке й точне розпізнання предметів, явищ, а з іншого – успішне оперування відображеними образами дійсності, знаками, поняттями, ідеями тощо.

Отже, охарактеризуємо значення вміння. До гностичних умінь відносимо:

1. Уміння проводити діагностику та аналіз власної діяльності з формування у студентів наукових понять:

– встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між результативністю засвоєння понять студентами та організацією уроку;